

KURIMI I QYMYRIT KRONIK

Si mund

të shpëtojë jetë, të përmirësojë shëndetin

dhe të forcojë ekonominë mbyllja e hershme
e termocentraleve me qymyr në rajonin e

Ballkanit Perëndimor

HEAL falënderon për mbështetjen financiare të Bashkimit Evropian (BE) dhe Fondacionit Evropian për Klimën (ECF) për hartimin e këtij publikimi. Përgjegjësia për përmbajtjen i takon autorëve dhe pikëpamjet e shprehura në këtë publikim nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e institucioneve të BE-së, CINEA-s dhe financuesve. Agjencia Ekzekutive Evropiane për Klimën, Infrastrukturën dhe Mjedisin (CINEA) dhe financuesit nuk janë përgjegjës për çdo përdorim të informacioneve që përmban ky publikim.

Numri i regjistrimit të transparencës HEAL BE: 00723343929-96

AUTORI KRYESOR

Vlatka Matkovic, Senior Health and Energy Policy Officer,
Health and Environment Alliance (HEAL)

EKIPI PËR RECENSIONIN

Anne Stauffer, Elke Zander, HEAL

REDAKTOR PËRGJEGJËS

Genon K. Jensen, Executive Director, HEAL

REDAKTOR

Zoe Casey

MODELIMI DHE ANALIZA TEKNIKE

Lauri Myllyvirta, Rosa Gierens,
Centre for Research on Energy and Clean Air (CREA)

DIZAJNER GRAFIK

Marzena Wasilewska-Lasa, Polska Grupa Infograficzna,
infograficy.pl

HEAL

Kurimi i Qymyrit Kronik, Ballkani Perëndimor

Raporti 2022

PËRMBAJTJEN

1.	Hyrje	4
2.	Jetë më e shëndetshme dhe heqja graduale e qymyrit deri në vitin 2030	6
3.	Vdekjet e parakohshme dhe heqja graduale e qymyrit në vitet 2030, 2040 dhe 2050	7
4.	Humbja e produktivitetit dhe heqja graduale e qymyrit në vitet 2030, 2040 dhe 2050	8
5.	Ndikimet në shëndetin e fëmijëve dhe heqja graduale e qymyrit në vitet 2030, 2040 dhe 2050	9
6.	Shtrimet në spital dhe heqja graduale e qymyrit në vitet 2030, 2040 dhe 2050	10
7.	Kostot e shëndetit	11
8.	Rekomandime	13

Organizata Botërore e Shëndetësisë (OBSh) ka deklaruar se asnjë nivel i ndotjes së ajrit nuk mund të konsiderohet "i sigurt", dhe njohuritë shkencore se si ndotja e ajrit dëmton shëndetin tonë po rriten. Thithja e grimcave, edhe në nivele të ulëta ndotjeje, mund të çojë në ndryshime fiziologjike në trup që janë të dëmshme për shëndetin. Cilësia e dobët e ajrit lidhet me sëmundje kronike dhe akute të frymëmarrjes si bronkiti dhe përkeqësimi i astmës, gjë që dëmton ndjeshëm cilësinë e jetës.

Shkencëtarët vazhdojnë të zbulojnë mënyra të reja në të cilat ndotja e ajrit mund të dëmtojë shëndetin tonë, dhe sa vete dhe rriten provat që lidhin ndotjen e ajrit me demencën. Provat e reja treguan gjithashtu se grimcat e ndotjes së ajrit udhëtojnë nëpër mushkëritë e grave shtatzëna dhe vendosen në placentën e tyre, që është e dëmshme për foshnjat edhe para se të lindin.

Gjatë djegies së qymyrit për të prodhuar energji elektrike, tre ndotës kryesorë të dëmshëm për shëndetin lëshohen në ajër:

Grimcat (PM): Grimca të vogla në ajër. Numri pranë shkurtësës PM tregon madhësinë e grimcave: PM10 tregon 10 mikrometra ose më pak, ndërsa PM2.5 tregon 2,5 mikrometra ose më pak. Kur thithen, grimcat hyjnë në qarkullimin e gjakut dhe shkaktojnë dëme në mushkëritë dhe zemrën tonë, dhe mund të shkaktojnë goditje në tru dhe vdekje të parakohshme. Studimet e reja gjithashtu lidhin grimcat me efektet e dëmshme në zhvillimin e shëndetshëm të fëmijëve, si dhe sëmundje të tilla si mbipesha dhe sëmundja e Alzheimerit.

Dioksidi i squfurit (SO2) klasifikohet si një substancë shumë toksike për njerëzit nëse thithet. Mund të shkaktojë acarim të rëndë të hundës dhe fytit dhe përqendrimet e larta mund të shkaktojnë akumulim e lëngjeve në mushkëri kërcënues për jetën (edemë pulmonare). Simptomat mund të përfshijnë kollë, gulçim, vështirësi në frymëmarrje dhe shtrëngim në gjoks. Vetëm një ekspozim ndaj një përqendrimi të lartë të SO2 mund të shkaktojë probleme afatgjata si astma, dhe gjithashtu reagon në atmosferë dhe formon PM të quajtur "PM dytësore".

Oksidet e azotit (NOx) janë gazra që shkaktojnë inflamacion të rrugëve të frymëmarrjes. Ato janë oksidantë, që do të thotë se shkaktojnë stres oksidativ që mund të prishë mekanizmat e rregullt qelizor dhe të shkaktojë dëmtim të indeve, duke reduktuar aftësitë imune të organizmit. Ata gjithashtu reagojnë edhe në atmosferë dhe formojnë PM të quajtur "PM dytësore".

Rajoni i Ballkanit Perëndimor është i njohur për termocentralet e vjetra me qymyr me një shkallë të lartë ndotjeje. Raporti HEAL 2019 mbi ndotjen kronike të qymyrit në rajon tregoi se **16 termocentrale të vjetëruara me qymyr paraqesin një përgjegjësi shëndetësore dhe ekonomike për të gjithë Evropën.**

Përveç shumë problemeve shëndetësore, ndotja e ajrit nga djegia e qymyrit gjithashtu kontribuon në uljen e produktivitetit dhe shkakton kosto të mëdha për shoqërinë. **Heqja graduale e qymyrit do të sjellë përfitime reale dhe të prekshme për njerëzit në rajon në të ardhmen e afërt.** Grafikët e mëposhtëm tregojnë problemin kronik të ndotjes së qymyrit në Ballkanin Perëndimor të parë nga këndvështrime të ndryshme; më e rëndësishmja, ky publikim tregon përfitimet e heqjes së qymyrit sa më shpejt të jetë e mundur përpara se të detajojë shifrat mbi vdekshmërinë, sëmundshmërinë, shtrimet në spital, ndikimet në shëndetin e fëmijëve, produktivitetin dhe kostot.

Të gjitha shifrat dhe parashikimet supozojnë përputhshmëri me legjislacionin ekzistues për një vit të caktuar.

JETË MË E SHËNDETSHME

dhe heqje graduale e qymyrit deri në vitin 2030

Heqja graduale e qymyrit deri në vitin 2030 në vend të 2050 do të sjellë një reduktim shumë më të madh të sëmundjeve dhe në fund, të numrit të vdekjeve të parakohshme. Për shembull: fëmijët me astmë do të jenë të lirë nga simptomat e astmës për **272,993** ditë të tjera, krahasuar me heqjen graduale në vitin 2050, do të shmangeshin **32,476** raste të bronkitit të fëmijët e shëndetshëm, do të shmangeshin **2,657,043** ditë pushimi mjekësor, do të shmangeshin **11,768** vdekje të parakohshme nga ndotja PM2.5 dhe mbi **1,202** vdekje të parakohshme nga ndotës të tjerë.

NDIKIMET E PAFAVORSHME TE SHËNDETI QË MUND TË PARANDALOHEN

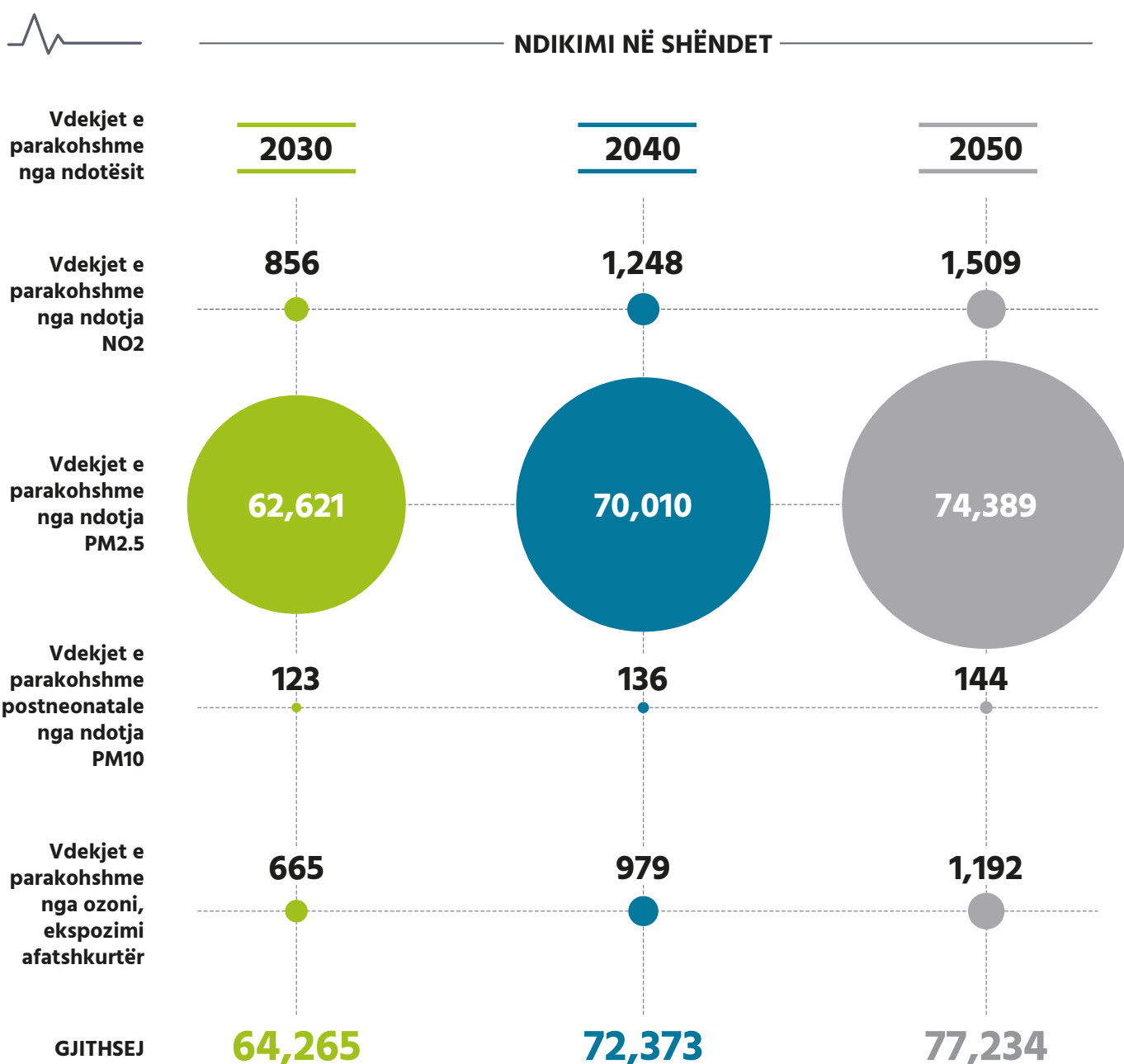
duke hequr gradualisht qymyrin në vitin 2030 në vend të 2050

	272,993 simptomat e astmës tek fëmijët me astmë për shkak të PM10		6,872 incidenca e bronkitit kronik tek të rriturit për shkak të PM10		2,037 pesha e ulët në lindje për shkak të PM2.5
	325 simptomat e bronkitit tek fëmijët me astmë për shkak të NO2		928 shtrimi në spital për sëmundje të frymëmarrjes për shkak të NO2		654 vdekje të parakohshme për shkak të NO2
	32,476 bronkiti tek fëmijët për shkak të PM10		6,095 shtrimi në spital për sëmundje të frymëmarrjes për shkak të PM2.5		11,768 premature deaths due to PM2.5
	12,978,485 ditë me aktivitete të kufizuara për shkak të PM2.5		407 shtrimi në spital për sëmundje të frymëmarrjes për shkak të ozonit		21 vdekje të parakohshme post-neonatale për shkak të PM10
	2,913,376 ditë me aktivitete pjesërisht të kufizuara për shkak të ozonit		5,246 shtrimi në spital për sëmundje kardiovaskulare për shkak të PM2.5		527 vdekje të parakohshme për shkak të ekspozimit afatshkurtër ndaj ozonit
	2,657,043 ditë të humbura të punës për shkak të PM2.5		1,678 shtrimi në spital për sëmundje kardiovaskulare për shkak të ozonit		

VDEKJET E PARAKOHSHME

dhe heqja graduale e qymyrit në vitet 2030, 2040 dhe 2050

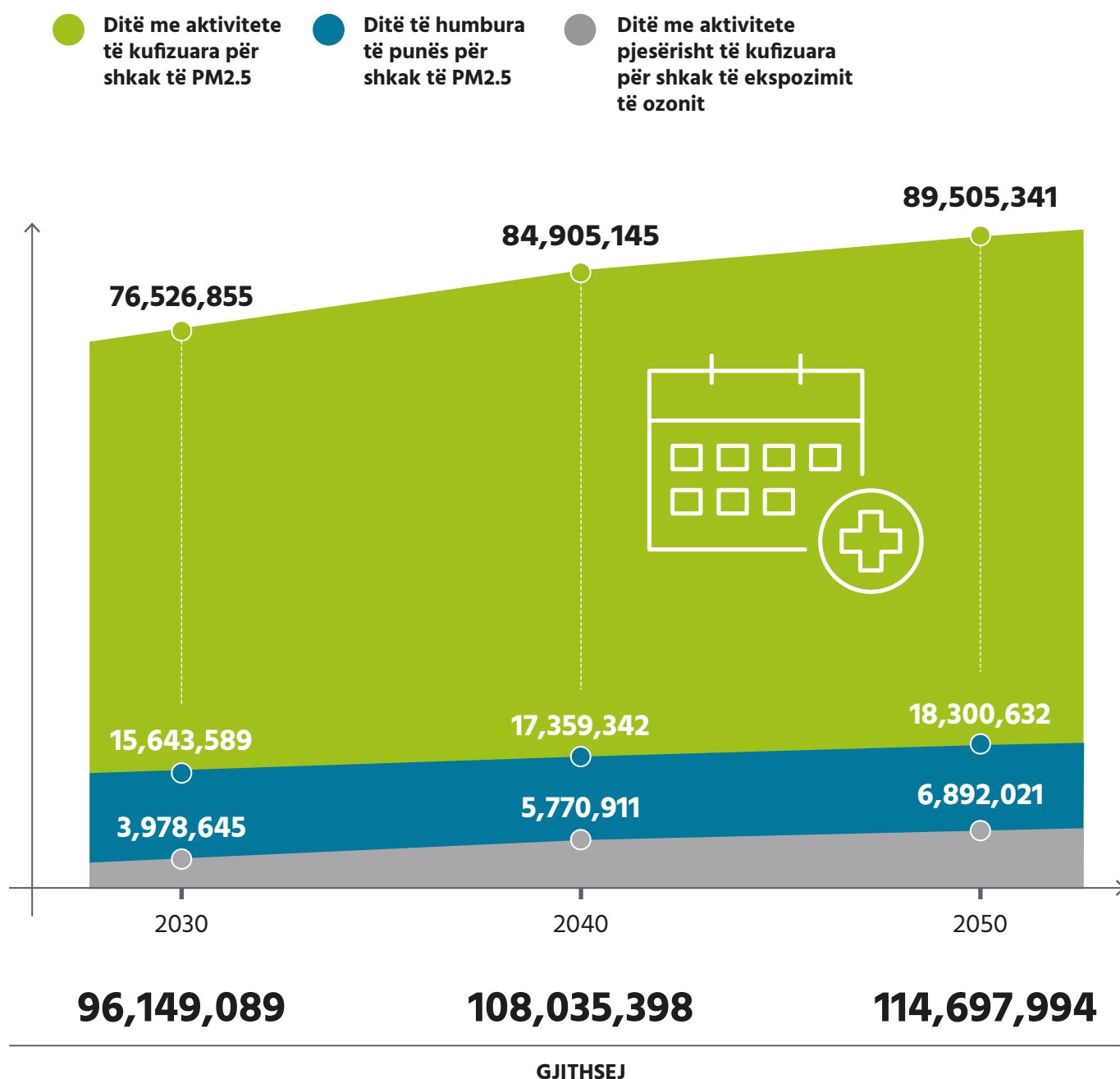
Ndotja e ajrit nga termocentralet me qymyr mes viteve 2020 dhe 2030 do të shkaktojë gjithsej mbi **64,265** vdekje. Numri i vdekjeve për shkak të ndotjes së ajrit do të vazhdojë të rritet në mbi **77,234** nëse vendet e Ballkanit Perëndimor vazhdojnë të djegin rregullisht qymyr deri në vitin 2050, duke iu përmbajtur legjislacionit ekzistues.

HUMBJA E PRODUKTIVITETIT

dhe heqja graduale e qymyrit në vitet 2030, 2040 dhe 2050

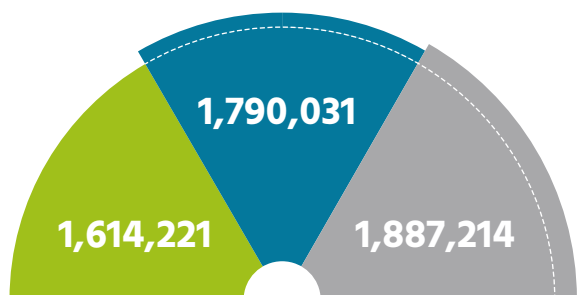
Humbja e produktivitetit përkufizohet si ditë me aktivitete pjesërisht të kufizuara, ditë të aktiviteteve të kufizuara dhe ditë pune të humbura. Ndotja e ajrit nga djegia e qymyrit do të shkaktojë gjithsej mbi **96 milionë** ditë me aktivitete të kufizuara dhe ditë të humbura pune deri në vitin 2030. Ky numër do të rritet në afro **114 milionë** deri në vitin 2050.

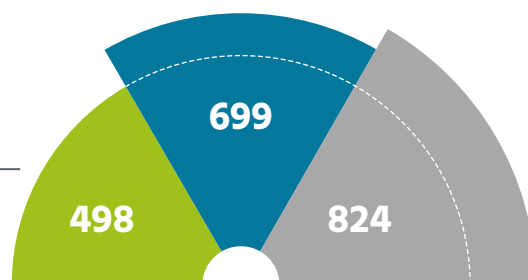
NDIKIMET NË SHËNDETIN E FËMIJËVE

dhe heqja graduale e qymyrit në vitet 2030, 2040 dhe 2050

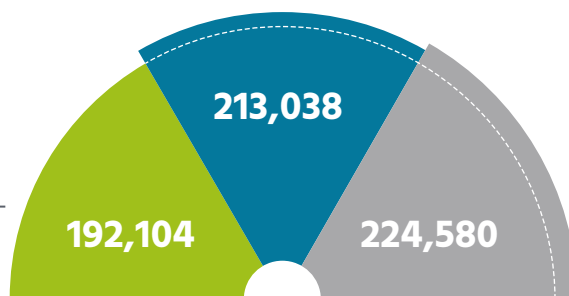
Fëmijët janë një nga grupet më të cenueshme ndaj efekteve të ndotjes së ajrit. Ata janë në një moment vendimtar në zhvillimin e tyre dhe ndotja e ajrit potencialisht mund të ketë efekte të përjetshme mbi ta (sëmundja mund të zhvillohet dekada më vonë). Ato mund të preken edhe në fazat e fetusit, siç tregohet në numrat e mëposhtëm. Deri në vitin 2030, ndotja e ajrit nga djegia e qymyrit do të shkaktojë mbi **12,000** raste të lindjeve me peshë të vogël, dhe deri në vitin 2050 do të rritet në më shumë se **2,000**. Rrugët e frymëmarrjes së fëmijëve janë veçanërisht të prekshme ndaj ndotjes së ajrit, me **192,000** raste të simptomave të bronkitit tek fëmijët e shëndetshëm deri në vitin 2030, duke u rritur ndjeshëm në gati **224,000** raste deri në vitin 2050. Fëmijët që vuajnë nga astma janë një shqetësim i veçantë, nga **1,6 milionë** simptoma deri në vitin 2030 në mbi **1,8 milionë** deri në vitin 2050.

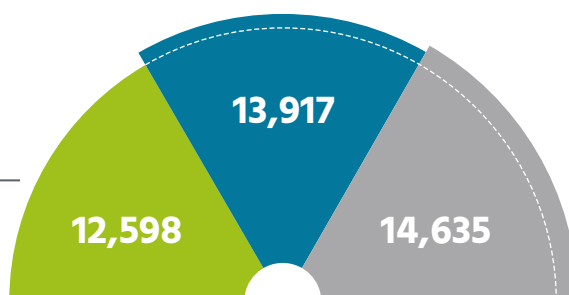
Numri i ditëve me simptoma të astmës tek fëmijët me astmë për shkak të PM10

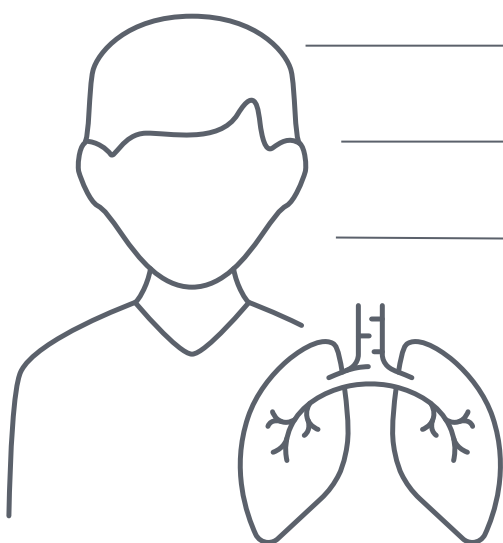
Numri i fëmijëve me astmë të prekur nga simptomat e bronkitit për shkak të NO2

Numri i fëmijëve me bronkit për shkak të PM10

Numri i peshave të ulëta të lindjes për shkak të PM2.5

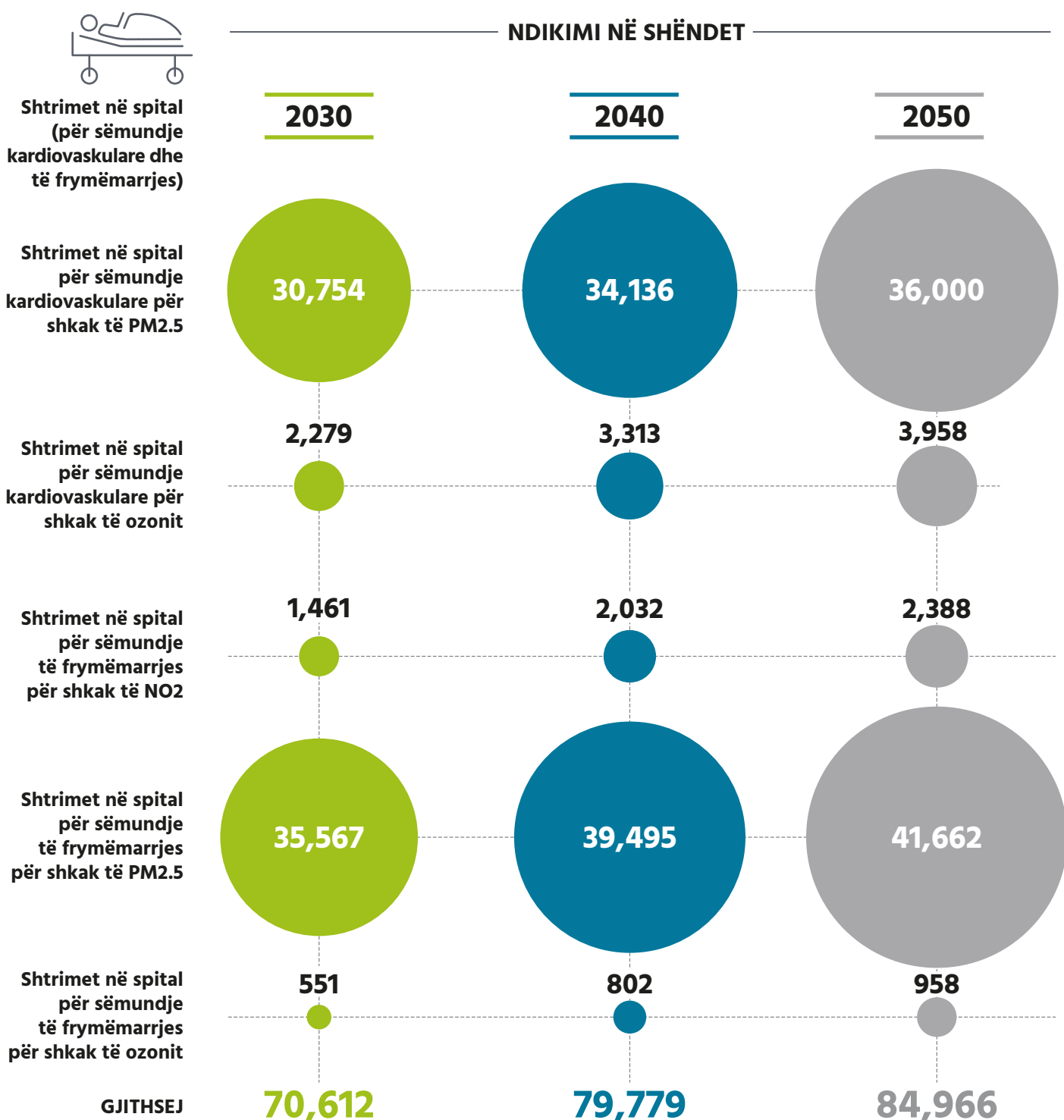

2030 2040 2050

SHTRIMET NË SPITAL

dhe heqja graduale e qymyrit në vitet 2030, 2040 dhe 2050

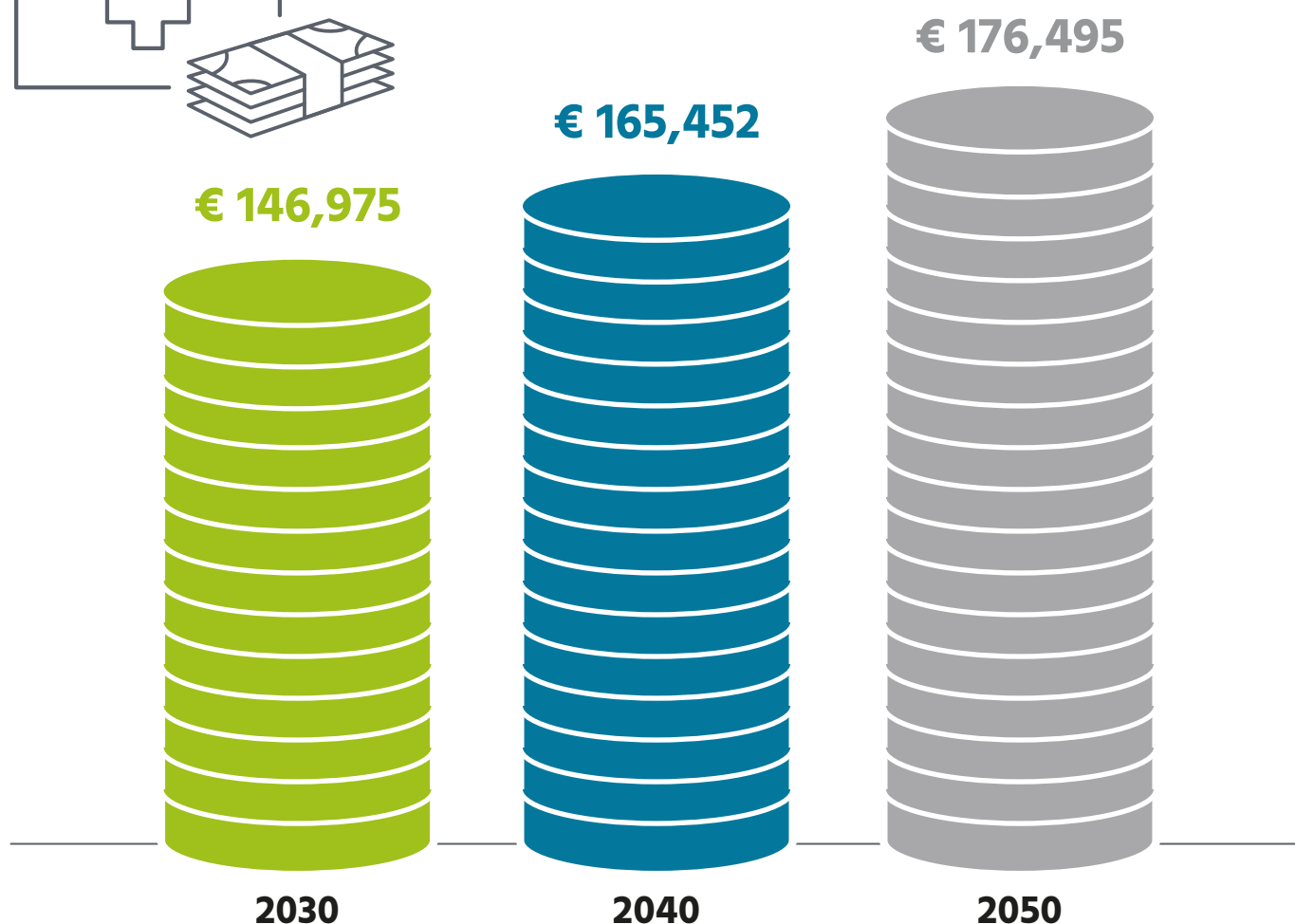
Është vërtetuar në mënyrë të pakundërshtueshme se numri i shtrimeve në spital rritet kur nivelet e ndotjes së ajrit janë të larta. Deri në vitin 2030, ndotja e ajrit nga termocentralet me qymyr do të shkaktojë më shumë se **79,000** shtrime në spital, që pritet të rritet në afro **85,000** deri në vitin 2050.

KOSTOT E SHËNDETIT

kursime me heqjen e qymyrit në 2030, 2040, 2050

do ndikim në shëndet dhe vdekje të parakohshme shoqërohet me kosto sociale. Ngjashëm me pasojat shëndetësore të përshkruara më herët, ndotja e ajrit nga djegia e qymyrit për prodhimin e energjisë elektrike në rajonin e Ballkanit Perëndimor do të shkaktojë miliarda euro në kosto shëndetësore – dhe këto kosto mund të reduktohen në mënyrë drastike duke hequr gradualisht energjinë elektrike me qymyr deri në vitin 2030. Ndikimi në shëndetin e fëmijëve do t'i kushtojë shoqërisë deri në **506 milionë euro** deri në vitin 2030, duke u rritur në **593 milionë euro** deri në vitin 2050. Diferenca në barrën e kostos së shkaktuar nga produktiviteti i humbur për shkak të sëmundjes varion ndërmjet **5 miliardë euro** deri në vitin 2030 dhe **6 miliardë euro** deri në vitin 2050. Në përgjithësi, kostot kumulative të funksionimit të termocentraleve ndotëse me qymyr do t'i kushtojnë shoqërisë deri në **146 miliardë euro** deri në vitin 2030, deri në **165 miliardë euro** deri në vitin 2040 dhe deri në **176 miliardë euro** deri në vitin 2050.

Mospërputhje

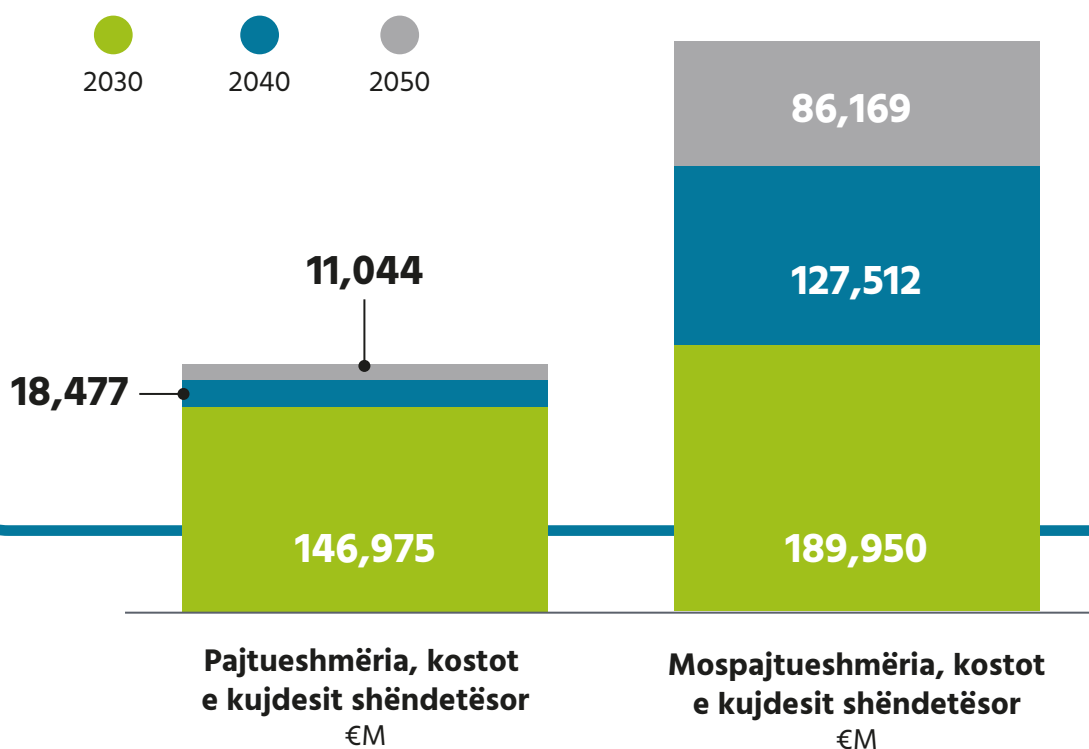
Një faktor shtesë rreziku specifik për vendet e Ballkanit Perëndimor janë emetimet e mëdha të njohura të termocentraleve me qymyr që nuk përputhen me ligjet ekzistuese për reduktimin e ndotjes.

Operatorët e termocentraleve me qymyr pritet të jenë në përputhje me Direktivën LCP nga 1 janari 2028. Shumica e operatorëve deri më tani nuk kanë ndërmarrë asnjë hap për të siguruar pajtueshmërinë që do të thotë se ekziston një probabilitet i lartë që ata të mos përmbushin detyrimet e tyre ligjore përtej vitit 2028, thjesht sepse bëhet i pamundur respektimi i afatit kohor të përcaktuar me ligj.

Nëse mospërputhja me ligjet ekzistuese vazhdon, ndotja, ndikimet në shëndet, shifrat e vdekjeve të parakohshme dhe veçanërisht kostot e lidhura me to do të shpërthejnë. Mosrespektimi i kufijve të ndotësve të Komunitetit të Energjisë do të kushtonte dy herë më shumë se heqja e saj gradualisht deri në vitin 2030.

Ndikimet krahasuese të kostos shëndetësore

me dekada nga 2030 deri në 2050

REKOMANDIME

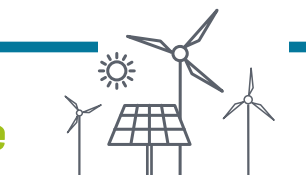
Vendimmarrësve në vendet e Ballkanit Perëndimor

Për energjinë me bazë qymyri

- 1 Jepini përparësi zbatimit të Direktivës për Impiantet e Mëdha me Djegie në impiantet ekzistuese më vonë deri në fund të vitit 2027. Sigurohuni që të gjitha investimet për zvogëlimin e ndotjes në impiantet me qymyr janë në përputhje me teknikat më të Mira të disponueshme (TBM) sipas Direktivës 2010/75/BE për impiantet e mëdha me djegie. Kjo do të mbrojë më mirë shëndetin publik dhe do të shmangë nevojën për investime shtesë për disa vite.
- 2 Jepini prioritet shëndetit publik duke mbyllur të gjitha termocentralet ekzistuese me qymyr, mundësisht deri në vitin 2030.
- 3 Shmangni investimet, rinovimin dhe zgjatjen e jetës së termocentraleve me qymyr pas vitit 2030.
- 4 Shmangni zgjidhjet artificiale duke përfshirë shndërrimin e impianteve të qymyrit në gaz ose biomasë. Konvertime të tilla ndotin dhe vazhdojnë të nxisin ndryshimet klimatike dhe sëmundjet.

Për energji të shëndetshme

Zgjidhni dekarbonizimin e plotë të sektorit të energjisë për të mbrojtur shëndetin publik dhe për të garantuar sigurinë e energjisë.

Përfshini vlerësimet e ndikimit në shëndet dhe mjedis si një pjesë thelbësore e çdo përpjekjeje në tranzicionin drejt një shoqërie pa karbon dhe identifikoni zgjidhjet e prodhimit të energjisë elektrike që kanë ndikimin më të vogël të dëmshëm në shëndet.

Shfrytëzoni fondet e disponueshme të BE-së për opsionet e energjisë jo ndotëse dhe promovoni energji të shëndetshme. Investoni në sipërmarrje që kanë zero ndotje, kontribuojnë në efikasitetin e energjisë dhe kursimin e energjisë, dhe kanë përfitime të tjera të shumfishta si ulja e varfërisë së energjisë dhe përmirësimi i kënaqësisë dhe mirëqenies.

Zhvilloni plane financimi për njerëzit që do të mbështesin me të vërtetë prodhimin e energjisë së rinovueshme që mundëson vetëqëndrueshmërinë e familjes, si p.sh. vetë-prodhimi përmes diellit ose erës, pompave të nxehtësisë ose energjisë gjeotermale. Më pas, zhvilloni plane të dedikuara financimi për të synuar njerëzit që luftojnë me varfërinë energjetike.

REKOMANDIME

Politikanëve të Bashkimit Evropian dhe donatorëve ndërkombëtarë

- 1 Duke qenë se lëndët djegëse fosile janë një detyrim shëndetësor, financiar dhe mjedisor, mbështetja për kompanitë që planifikojnë impiante të reja me qymyr ose lëndë djegëse fosile nuk është në përputhje me dekarbonizimin në mbarë BE-në dhe Axiendën e Gjellbër të Ballkanit Perëndimor. Mbështetja financiare me bazë në BE nuk duhet t'i jepet fare asnjë kompanie që planifikon të investojë ose zhvillojë kapacitetin e karburanteve fosile, pavarësisht nga lloji i projektit për të cilin aplikojnë.
- 2 Shmangni investimin në projekte që ofrojnë zgjidhje artificiale që bllokojnë ndotjen dhe dëmtojnë mjedisin - si djegia e drurit, përdorimi i zgjatur i energjisë së qymyrit ose investimi në infrastrukturën e re të gazit fosil.
- 3 Mbështetni mekanizmat financiarë që rrisin investimet në kursimin e energjisë dhe burimet e rinovueshme të energjisë, dhe promovojnë energji të shëndetshme, zero ndotje, si dhe cilësinë e klimës dhe të ajrit.

Komunitetit shëndetësor

Përfshihuni në formimin e opinionit publik dhe ndërgjegjësimin për aspektin ndotës të djegies së lëndëve djegëse fosile. Kjo mund të arrihet duke marrë pjesë në debate publike, por edhe duke inkurajuar punonjësit e kujdesit shëndetësor për të rritur ndërgjegjësimin e pacientëve të tyre.

Theksoni provat dhe materialet e ofruara nga Organizata Botërore e Shëndetësisë (OBSh) mbi cilësinë e ajrit, duke përfshirë udhëzimet më të fundit të përditësuara për cilësinë e ajrit të ambientit 2021, Udhëzimet për cilësinë e ajrit në ambient të brendshëm, dhe rekomandimet për heqjen e karburanteve fosile në Raportin Special në OBSh COP26. Këto burime mund të ndihmojnë në promovimin e cilësisë më të mirë të ajrit lokal dhe përfitimeve më të mëdha të drejtpërdrejta për shëndetin publik, duke reduktuar ndotjen maksimale mjedis të brendshëm dhe të jashtëm.

Aleanca e Shëndetit dhe Mjedisit (HEAL) është organizata kryesore jofitimprurëse që merret me ndikimin e mjedisit në shëndetin e njeriut në Bashkimin Evropian (BE) dhe më gjerë. HEAL punon për të formuar ligje dhe politika që promovojnë shëndetin planetar dhe njerëzor dhe mbrojnë ata që janë më të prekur nga ndotja dhe për të rritur ndërgjegjësimin për përfitimet shëndetësore të veprimit mjedisor.

HEAL ka mbi 90 organizata anëtare që përfshijnë grupe ndërkombëtare, evropiane, kombëtare dhe lokale profesionistësh shëndetësorë, sigurues shëndetësor jofitimprurës, pacientë, qytetarë, gra, të rinj dhe ekspertë mjedisorë që përfaqësojnë mbi 200 milionë njerëz në 53 vende të Rajonit Evropian të Organizatës Botërore të Shëndetësisë.

Si aleancë, HEAL sjell prova të pavarura dhe eksperte nga komuniteti shëndetësor në proceset vendimmarrëse në BE dhe në botë për të nxitur parandalimin e sëmundjeve dhe për të promovuar një të ardhme të drejtë dhe të shëndetshme pa toksicitet, me emetim të ulët të karbonit.

HEAL numri i regjistrimit të transparencës në BE: 00723343929-96

www.env-health.org